Steg 2 · Rapporthäfte

Rapporten

Vad kom Sanningskommissionen fram till? Här är rapporten i korthet, med kommissionens egna ord där det står citattecken.

I par
24 min

Er uppgift

Följ kedjan från beslut till i dag, i fyra teman.

1 **Läs** stycke 1 och 2. Läs sedan ett tema i taget och **skriv** de fyra leden i kedjan på sista sidan, med egna ord och styckets nummer. 16 min

2 **Bemöt** de två påståendena under kedjan. Använd kedjan och stycke 21. 4 min

1 **Staten beslutade**
Vad bestämde riksdag, regering, myndigheter eller kyrka? När?

2 **Följden då**
Vad hände med människorna när beslutet genomfördes?

3 **Kvar i dag**
Vad finns kvar eller pågår fortfarande?

4 **Samerna svarade**
Hur protesterade samer eller tog egna initiativ?

Kommissionen

Stycke 1 och 2

2008 till 2021

1 År 2008 skrev Sáminuorra, det samiska ungdomsförbundet, till regeringen och **krävde en sanningskommission**. Sametinget tog upp kravet 2019. År 2021 beslutade regeringen att inrätta Sanningskommissionen för det samiska folket. Den skulle granska statens politik mot samerna från 1600-talet till i dag och föreslå vad som behöver göras.

(HB s. 35 och 138)

2026

2 Kommissionen samlade in **närmare 300 berättelser** från samer och läste forskning. Den fick inte peka ut enskilda personer. Den 30 september 2026 lämnade den sin rapport, *Markerna berättar och minns*, till regeringen, Sametinget och Sáminuorra.

(HB s. 35 f.)

1 Markerna

Stycke 3 till 7

1600-talet

3 Samerna levde i **självständiga samhällen** med egna lagar och brukade mark och vatten. De betalade skatt till kronan, något de verkar ha uppfattat som betalning för att kronan erkände och skyddade deras marker. Men redan på 1600-talet började kronan hävda att **samiskt land tillhörde Sverige**, och uppmuntrade nybyggare att flytta dit.

(HB s. 39 f.)

1800-talet

4 På 1800-talet drog staten en **odlingsgräns** som skulle skydda samisk bosättning, men den överskreds hela tiden. Skog, malm och vattenkraft behandlades som **kronans egendom**, och staten delade ut dem till enskilda och bolag. Kommissionen skriver att staten har ”ensidigt bemäktigat sig egendomsrätt över stora delar av samiskt land”. I de flesta fall har den inte hittat något som visar att samerna gick med på det. Förhandlingarna fördes bara på svenska, och samer protesterade när deras skatteland gjordes om till betesrätter.

(HB s. 32 f. och 39 f.)

1923 till 1932

5 Efter ett avtal med Norge 1919 om renbete **tvångsförflyttade** staten åren 1923 till 1932 närmare 300 renskötare och 16 500 renar från Karesuando och Jukkasjärvi söderut. På nordsamiska heter det *bággojohtin*. Vandringarna var långa och svåra. Många renar dog eller försökte ta sig hem, och släkter splittrades.

(HB s. 257 och 269)

> ”
> *Dom hade ingenting att jojka … det är inte våra marker … vi känner ingenting. Det tog bara slut.*
>
> **Nils-Olof om förfäderna som tvångsförflyttades. Att jojka är att sjunga om en plats eller en människa man hör ihop med.**
>
> BV s. 43

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

1 Markerna

fortsättning

6 Samerna som redan bodde där de flyttade **protesterade** i tidningen Samefolket och på möten: de behövde markerna själva. Konflikterna mellan familjerna som flyttades och de som redan bodde där påverkar många samers liv än i dag.

(HB s. 261 och 269)

I dag

7 I dag tar gruvor, vindkraft, skogsbruk och vägar allt mer av renbetesmarken. Vindkraften gav över 20 procent av Sveriges el 2023, och en stor del av den finns i eller nära renskötselområden. När vindkraft prövas har **kommunen veto**. **Samebyn har det inte**.

(HB s. 526 och 558)

> *Vi har mist och mister fortfarande, den processen pågår ju.*
>
> **Jörgen, renskötare i Máláge, om betesmarkerna som försvinner**
>
> BV s. 35

2 Skolan och språket

Stycke 8 till 12

1913

8 År 1913 inrättade staten **nomadskolan**. Barn till fjällrenskötande samer skulle gå i en egen skola med enklare undervisning, så att de stannade i renskötseln. Andra samiska barn skulle gå i den vanliga folkskolan och bli som svenskar. Ministern som lade fram förslaget sa att skolan inte fick dra bort samerna från nomadlivet, som han kallade ”det för dem naturliga”.

(HB s. 310 och 312)

1925

9 Barnen lämnade ofta hemmet som **sexåringar** och bodde i skolans kåtor, på internat eller i arbetsstugor. Från 1925 skulle **svenska i första hand** användas i undervisningen. Den enkla undervisningen gjorde det ofta svårt att studera vidare.

(HB s. 324 och 327, BV s. 69)

10 Lars-Jon minns: ”Vi kom hit och där fick vi inte prata samiska längre. Det var ett riktigt hårt förbud.” Maria minns: ”Vi talade aldrig samiska i skolan. Jag tror inte det berodde på några statliga påbud. Jag tror det beror på att lärarna var okunniga.” Kommissionen skriver: ”Något generellt förbud mot samiska i nomadskolan infördes aldrig, men **lokala förbud förekom**.”

(BV s. 70 och 76, HB s. 324)

> *Det var mitt liv, nio år i skolan. Man var som en liten fågel, som en liten fågel instängd i ett hus, man tar sig ingenstans.*
>
> **Stig i Giron om sina nio år i nomadskolan**
>
> BV s. 71

1962

11 Vissa föräldrar **vägrade** skicka sina barn till nomadskolan och behöll dem hemma i protest. Berättelserna från skolan handlar också om gemenskap och bus. År 1962 öppnades skolan **för alla samiska barn**. I dag heter den Sameskolan.

(BV s. 69, HB s. 334)

I dag

12 Kommissionen skriver att många fick ”ärr för livet” och att det har skapat **trauman som gått i arv** till barn och barnbarn. Unga samer berättar om läroböckerna de läser i dag: ”Det står typ en sida om samer och att de bodde i kåtor.”

(BV s. 69 och 173)

3 Rasbiologin

Stycke 13 till 16

1921 till 1935

13 År 1921 beslutade riksdagen att inrätta **Statens institut för rasbiologi** i Uppsala. Det öppnade 1922. Mellan 1922 och 1935 gjordes ett 80-tal resor i Sápmi för att **mäta samer**, främst deras huvuden, och fotografera dem. Idén var att samer var en lägre stående ”ras”.

(HB s. 339 f.)

2016

14 **Kranier grävdes upp** ur samiska gravar, som regel utan att de anhöriga fått säga sitt. År 2016 fanns samiska kvarlevor på minst elva svenska museer.

(HB s. 346 och 585)

> *I ett omklädningsrum fick vi klä av oss till trosor och kallades in en och en.*
>
> **En kvinna om när hon mättes av en läkare i ettan eller tvåan. Klasskamraterna vägdes bara. Hemma trodde mamma inte på henne.**
>
> BV s. 91 f.

 Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

3 Rasbiologin

fortsättning

1999 till 2002

15 År 1999 skrev en samisk förening i Vapsten till Riksantikvarieämbetet och **krävde tillbaka kvarlevor** som grävts upp ur en grav i Tärna 1950. År 2002 **begravdes de igen**. Sedan dess har fler kvarlevor lämnats tillbaka och begravts.

(HB s. 586)

2024

16 Brottsförebyggande rådet, Brå, visade 2024 att **hat mot samer** förekommer i skolan, på arbetsplatser, på offentliga platser och på internet.

(BV s. 92)

4 Vem räknas som same?

Stycke 17 till 19

1886

17 Med en lag 1886 blev rätten till mark, jakt och fiske knuten till lappbyarna, i dag samebyarna, och till renskötseln. Under politiken **”lapp ska vara lapp”** räknades samer som inte levde av renskötsel inte som ”riktiga” samer, och de förlorade sina rättigheter. Staten bestämde också att renskötande samer inte fick bo i hus.

(BV s. 101, HB s. 277)

1918 och 1928

18 År 1918 höll samerna sitt **första landsmöte**, i Östersund. Mötet protesterade mot att renskötare inte fick bygga hus. År 1928 delade en ny lag in de renskötande samerna i olika grupper.

(HB s. 277, BV s. 101 f.)

I dag

19 Kommissionen skriver att uppdelningen har ”lett till svåra motsättningar inom det samiska samhället”. Den skiljer Sverige från de andra nordiska länderna. I dag får bara medlemmar i en sameby bedriva renskötsel, och **de flesta samer är inte medlemmar**. Förslag om att öppna samebyarna för fler har inte lett till några ändringar.

(HB s. 41 f., 152 och 517)

> ”
> *Det sägs att vi inte är några riktiga samer.*
>
> **En samisk berättare om sin släkt, som inte levde av renar. Ändå fördes släktens sejte, en helig sten vid fiskesjön, till Skansen i Stockholm.**
>
> BV s. 177

> ”
> *Vi behöver förenas som folk, mellan samer inom renskötseln och i samebyarna och med samerna utanför samebyarna.*
>
> **En ung same på Sáminuorras möte 2025**
>
> BV s. 174

5 Kommissionens slutsats och 71 uppmaningar

Stycke 20 till 23

20 Kommissionen skriver: ”Staten, riksdag, regering och myndigheter, och i vissa fall Svenska kyrkan **bär ett ansvar** för politik och beslut som inneburit att samers rättigheter åsidosatts och människor utsatts för kränkningar, enskilt och som grupp.”

(HB s. 39)

21 Politiken ska bedömas efter vad som var lag och ansågs rätt på sin tid, skriver kommissionen. Men **redan då protesterade samer** och påpekade vad som var fel. Och eftersom väljarna utser riksdagen är ”vi alla, på gott och ont, medansvariga för den politik som samhället fört”.

(HB s. 32)

22 Kommissionen ger **71 uppmaningar** till riksdag, regering, myndigheter, kommuner och Svenska kyrkan. Bland annat: en **officiell ursäkt** som ska ”följas av handling”, förhandlingar om gottgörelse, att samer ska kunna säga ja eller nej i förväg till beslut om sina marker, och att alla elever ska lära sig om samernas historia.

(HB s. 43 till 52)

23 Kommissionen skriver att den **inte kan räkna ut vad förslagen kostar**. Vissa åtgärder kostar i början, men på sikt tror kommissionen att de ger färre konflikter om marken. Att inte göra något skulle ”sannolikt leda till en svekdebatt och ökade konflikter”. Den skriver också: ”Sättet att komma vidare kan givetvis diskuteras.”

(HB s. 981 till 984)

 Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Steg 2 · Parets anteckningar

1 Kedjan

I par
16 min

Skriv kort, med egna ord, och sätt styckets nummer inom parentes, till exempel (5). En rad per tema, en ruta per led.

	1 Staten beslutade	2 Följden då	3 Kvar i dag	4 Samerna svarade
Markerna Stycke 3 till 7				
Skolan och språket Stycke 8 till 12				
Rasbiologin Stycke 13 till 16				
Vem räknas som same? Stycke 17 till 19				

2 Bemöt två påståenden I par · 4 min

Någon säger: ”Det där hände för länge sedan. Det har inget med i dag att göra.” Välj en rad i kedjan. Visar rutorna Staten beslutade och Kvar i dag att det som hände då finns kvar i dag?

Staten beslutade … och i dag finns …

Någon annan säger: ”Man visste inte bättre på den tiden.” Läs stycke 21. Visar kolumnen Samerna svarade att någon visste bättre redan då?

Kolumnen visar att … (stycke …), och därför …

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.